KORPUS LINGVISTIKASI ASOSIDA ZAMONAVIY TARJIMADA LINGVISTIK VA STILISTIK XUSUSIYATLARNI TAHLIL QILISH

Xaitmurodova Sarvina
SamDCHTI, 4-kurs talabasi
Ingliz tili fakulteti,
Ilmiy rahbar: **Sh.A. Rustamova**

Annotatsiya: Ushbu maqolada korpus lingvistikasi metodlari yordamida zamonaviy tarjimada lisoniy va uslubiy jihatlarni aniqlash hamda tahlil qilish imkoniyatlari tadqiq etilgan. Korpus lingvistikasi tarjima jarayonidagi semantik, leksik va sintaktik transformatsiyalarni kuzatishda eng samarali vositalardan biri ekanligi asoslangan. Shuningdek, tarjima amaliyotida korpus yondashuvlarining roli va uning afzalliklari tizimli ravishda muhokama qilingan.

Kalit so‘zlar: korpus lingvistikasi, tarjimashunoslik, leksik tahlil, stilistik muvofiqlik, parallel korpus, semantik aniqlik.

KIRISH

Zamonaviy tarjimashunoslikning rivojlanishi bevosita axborot texnologiyalari va katta ma’lumotlar bazasi bilan bog‘liq. An’anaviy tarjima metodlari ko‘pincha tarjimonning sub’ektiv tajribasiga tayansa, korpus lingvistikasi jarayonni ilmiy va obyektiv asoslash imkonini beradi. Korpus lingvistikasi — bu ulkan hajmdagi elektron matnlar to‘plamini tahlil qilish orqali tilning tizimli xususiyatlarini o‘rganuvchi metodologiyadir. Bugungi kunda ushbu yondashuv tarjima sifatini nazorat qilish, terminologik bazalarni boyitish va matnning uslubiy ekvivalentligini ta’minlashda asosiy vositaga aylandi.

KORPUS LINGVISTIKASI METODLARI

Tarjima tadqiqotlarida korpus yondashuvu quyidagi bosqichma-bosqich metodlarni o‘z ichiga oladi:

Matn korpuslarini shakllantirish: Parallel (asl matn va uning tarjimasi) hamda qiyosiy korpuslar yaratiladi.

Leksik-statistik tahlil: So‘zlarning qo‘llanilish chastotasi, kollokatsiyalar (so‘z birikmalari) va ularning maqsadli tildagi eng mos muqobillari aniqlanadi.

Sintaktik modellashtirish: Manba tildagi gap qurilishining tarjima tili tabiatiga moslashtirilishi tahlil qilinadi.

Semantik tahlil: Matndagi ko‘p ma’noli so‘zlar va kontekstual ma’nolarning tarjimada qay darajada aks etishi o‘rganiladi.

LINGVISTIK XUSUSIYATLARNI TAHLIL QILISH

Korpus texnologiyalari yordamida tarjimaning bir necha lisoniy qatlamlari tekshiriladi:

Leksik ekvivalentlik: Tarjimada tanlangan so‘zning tabiiy va kontekstga mosligi.

Sintaksis uyg‘unligi: Gap bo‘laklarining tartibi va stilistik figuralarning saqlanishi.

Semantik aniqlik: Asl matndagi g‘oya va mazmunning buzilmasdan yetkazilishi.

Misol uchun, ingliz tilidagi “The meeting was postponed due to unforeseen circumstances” jumlasi tahlil qilinganda, korpus tahlili 'unforeseen circumstances' birikmasining o‘zbek tilidagi 'kutilmagan holatlar' yoki 'ko‘zda tutilmagan vaziyatlar' kabi variantlari orasidan eng ko‘p qo‘llaniladigan va uslubga mosini tanlashga yordam beradi.

STILISTIKA VA TARJIMA SIFATI

Tarjimada uslubiy muvofiqlik korpus tahlilining eng muhim yo‘nalishlaridan biridir. Har bir funksional uslub (ilmiy, badiiy, rasmiy) o‘ziga xos lingvistik qoliplarga ega:

Badiiy matnlar: Ekspressivlikni va muallifning individual uslubini saqlash.

Ilmiy matnlar: Terminologik bir xillikni (consistency) ta’minlash.

Rasmiy matnlar: Professional standartlar va klishalardan to‘g‘ri foydalanish.

Korpus lingvistikasi asosida zamonaviy tarjimada lingvistik va stilistik xususiyatlarni tahlil qilish — bu matnlarni elektron korpuslar yordamida o‘rganib, tarjimada tilning uslubiy, grammatik va leksik xususiyatlarini aniq hamda tabiiy tarzda saqlash jarayonidir. Badiiy matnlarda korpus lingvistikasi tarjimada ekspressivlik, obrazlilik va muallifning individual uslubini saqlashga yordam beradi.

Ilmiy matnlarda terminlarning bir xil va izchil qo‘llanishini (terminologik consistency) ta’minlaydi. Rasmiy matnlarda esa professional standartlar, rasmiy uslub va klishalarning to‘g‘ri ishlatilishini nazorat qiladi.

XULOSA

Korpus lingvistikasi zamonaviy tarjima amaliyotida inqilobiy o‘zgarishlar yasadi. Ushbu metod nafaqat tarjima jarayonini tezlashtiradi, balki uning ilmiy-nazariy asoslarini mustahkamlaydi. Semantik aniqlikni ta’minlash, leksik-sintaktik xatolarni minimallashtirish va uslubiy muvozanatni saqlashda korpus tahlili eng ishonchli vositadir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Baker, M. (2018). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
2. McEnery, T., & Hardie, A. (2012). Corpus Linguistics: Method, Theory and Practice. Cambridge University Press.
3. Johansson, S. (2007). Corpus-based Translation Studies. Rodopi.
4. Laviosa, S. (2014). Corpus-based Translation Studies: Theory, Findings, Applications. Routledge.